

Hanteringsinstructies Archieven & Collecties

Inleiding

In het Metamorfoze Archieven en Collecties traject worden de unieke originelen tijdens de digitalisering ook door digitaliseringsbedrijven gehanteerd. Dit document is bedoeld als hulpmiddel voor erfgoedinstellingen en restauratieateliers/-bedrijven bij het schrijven van hanteringsinstructies voor een digitaliseringsbedrijf. Het tekent mogelijke situaties. Het gaat hierbij strikt om aanwijzingen met betrekking tot het hanteren van de stukken om risico's op schade te onderkennen en (verdere) schade te voorkomen. Dit mag niet verward worden met digitaliserings-instructies, die betrekking hebben op bijzonderheden die invloed hebben op het digitaliseringsproces en de digitale afbeeldingen. Het advies is om eventuele instructies te ondersteunen met foto's.

Vanwege de enorme diversiteit in archieven en collecties is het onmogelijk om alle voorkomende problemen te vangen in deze lijst.

Hanteringsinstructies

Afgevend materiaal:

Gouaches, potlood-, krijt-, houtskooltekeningen en dergelijke bevatten losse pigmenten en zijn daarom gevoelig voor vegen. Verder kunnen ze afgeven op de glasplaat, wat problemen kan opleveren tijdens de digitalisering.

- Vermijd contact met het oppervlak van de tekening.
- Schuif, eventueel met behulp van een karton, je handen onder het stuk en houdt het tijdens het verplaatsen stabiel door de duimen tegen de zijkanten te houden (zie foto 1)
- Schuif voorzichtig het bijgeleverde ondersteuningsvel onder de tekening om het object op het opnamevlak te leggen en na de opname weer terug te leggen in de omslag.
- Bij gouaches: Het oppervlak van de tekening mag niet in direct contact komen met de glasplaat. Maak gebruik van afstandhouders.

Degradatie in de vorm van rode rot bij leren banden en roet door brandschade kan sporen achterlaten op de opnameapparatuur, ook wanneer er een omslag omheen zit.

- Er is sprake van rode rot (degradatieproces van het leer, waardoor het verkleurd (varieert van geel tot bruin(rood) en verpoederd). Leg de band mét omslag op het opnamevlak, haal dan de omslag van het voorplat los om een opname te maken van de voorzijde. Doe dan de omslag er weer omheen voor het verdergaan. Bij de achterzijde omgekeerd. Let op dat er geen resten achterblijven.
- Er is sprake van roet door brandschade aan de band. Leg de band mét omslag op het opnamevlak, haal dan de omslag van het voorplat los om een opname te maken van de voorzijde. Doe dan de omslag er weer omheen voor het verdergaan. Bij de achterzijde omgekeerd.
- Er is sprake van roet door brandschade aan het boekblok. Hanteer indien mogelijk de pagina op een andere plek dan waar het roet zit om vegen te voorkomen

Brittle materiaal

Wanneer papier ernstig verzuurd is of verzwakt door brandschade kan het dusdanig bros worden dat er makkelijk stukjes afbreken.

- Pas de druk van het aandrukken van de glasplaat aan. De druk die ontstaat doordat het opnamevlak tegen de glasplaat wordt gedrukt of andersom kan tot breuk leiden van het papier. Zorg dat dit goed afgesteld staat.
- In het geval van afbrekende snippers (in geval van informatieverlies), deze verzamelen en in een enveloppe/omslagje bij het object doen. Maak hiervan een aantekening in de lijst met onregelmatigheden/ bijzonderheden

In het geval van losbladig materiaal:

- Ondersteun het blad met de vlakke hele hand tijdens het verplaatsen

In het geval van een gebonden werk:

- Ondersteun de bladzijde met de vlakke hele hand tijdens het omslaan
- zoek een minder kwetsbare plek om de bladzijde los te maken van de volgende (dus niet aan de hoeken)
- Door de bolling van het boekblok scheurt een pagina makkelijk in bij het omslaan van de pagina's : haal de pagina eerst omhoog tot hij plat op de hand ligt en sla dan pas om (zie foto ...).

Buffervellen

De buffervellen worden ingevoegd om bijvoorbeeld de emulsielaag van foto's te beschermen of een boekblok af te scheiden van een zure band of omslag. Ze worden niet opgenomen.

- Leg tijdens het digitaliseren van de desbetreffende pagina het buffervel opzij. Steek het vel na de opname weer zorgvuldig terug op dezelfde plek, zodanig dat de volledige pagina wordt bedekt en het vel niet uitsteekt.

Droogbloemen

Gedroogde bloemen of planten zijn zeer breekbaar

- De glasplaat mag niet in direct contact komen met de droogbloemen in verband met risico op breuk. Maak gebruik van afstandhouders.
- Het stuk waarop de droogbloemen bevestigd zijn mag tijdens de hantering niet buigen.
- De hoes waarin de droogbloemen geplaatst zijn mag tijdens de hantering niet buigen

Foto's:

Foto's hebben een kwetsbaar oppervlak

- Vermijd contact met het oppervlak van de foto. Hanteren met schone ongepoederde nitril handschoenen. Dit in verband met vingerafdrukken die op termijn de emulsielaag aantasten.
- Een niet uitgevouwen vouw: niet uitvouwen!
- Niet schuiven ten opzichte van de glasplaat i.v.m. krassen
- Als foto's zijn vastgezet met hoekjes, de bladzijdes niet buigen. De hoekjes kunnen dan de foto's beschadigen en de foto's kunnen losraken.
- Als pasfoto's zijn vastgezet met nietjes, dit kan schade veroorzaken aan de glasplaat. Maak gebruik van afstandhouders.

Gebonden delen:

- Let op: metalen sluiting/beslag, dit kan schade veroorzaken aan de glasplaat
- Dit object heeft een kwetsbare binding. Zorg voor de juiste druk van de glasplaat. Zorg dat de druk van het opnamevlak ten opzichte van de glasplaat goed afgesteld is
- Dit object heeft ter bescherming een omslag gekregen. Plaats het object met omslag op het opnamevlak, haal dan de omslag van het voorplat los om een opname te maken van de voorzijde. Doe dan de omslag er weer omheen voor het verdergaan. Bij de achterzijde omgekeerd.
- Van dit object is de binding losgehaald, de inhoud zit los in een omslag.
- Let op: het object bevat losse bladzijdes of ingevoegde losse stukken, houdt het object horizontaal.

Grote formaten

In het A&C traject worden grootformaten bij de digitalisering gedefinieerd als objecten die (in opengeslagen toestand) groter dan A1 zijn. Ook met betrekking tot de hantering van kwetsbare objecten is dit formaat een goed uitgangspunt.

- Dit is een grootformaat; oppakken bij 2 diagonaal tegenover elkaar liggende punten.
- Dit is een opgevouwen grootformaat: voorzichtig uitvouwen
- Dit is een zeer kwetsbaar opgevouwen grootformaat: uitvouwen met 2 personen
- Gebonden grootformaat: ondersteun de bladen die je omslaat met de vlakke hand
- Dit is een kwetsbaar grootformaat: gebruik een stevig ondersteuningsvel om het object van de map naar het opnamevlak te verplaatsen

- Dit is een kwetsbaar grootformaat: gebruik wanneer de achterzijde ook opgenomen wordt 2 kartonnen om het object veilig om te draaien
- Dit grootformaat moet nog uitgevouwen worden. Zorg voor voldoende ruimte om uit te vouwen. Zorg dat het stuk in zijn geheel op tafel past. Zorg dat er geen andere voorwerpen op tafel liggen

Hechtmaterialen

- Er is sprake van ingesealde verwijderde hechtmaterialen (b.v. speld). Deze worden niet/wel opgenomen
- Er is sprake van hechtmaterialen die niet verwijderd kunnen worden (spiraalband/metalen ringband) of waarbij gekozen is het niet te verwijderen.
- Dit stuk bevat nietjes die schade kunnen veroorzaken aan de glasplaat

Inktvraat

In het geval van vergaande inktvraat ontstaan scheurtjes, gaten. Ondanks conservering kan dit kwetsbaar zijn

- Kwetsbaar: voorzichtig hanteren
- Let op, risico op mechanische verkleving: zeer voorzichtig omslaan

Insectenvraat

In het geval van vergaande plaagdiervraat ontstaan kleinere en grote gaten. Ondanks conservering kan dit kwetsbaar zijn.

- Kwetsbaar: voorzichtig hanteren
- Let op, risico op mechanische verkleving: zeer voorzichtig omslaan

Keperband

Dit wordt gebruikt als sluiting van banden en losbladig materiaal in omslagen

- De strik mag niet op de rug of midden op de band of omslag, maar moet worden geplaatst over de frontsede. De delen moeten vervolgens met de rug naar beneden in de doos geplaatst. De strik zit dan aan de bovenkant.
- Let op dat keperband niet gedraaid zit
- Let op dat de keperband niet te strak aangetrokken wordt/gebonden wordt

Kopervraat

Zie 'Inktvraat'

Kwetsbare elementen

- Tabjes:
 - Niet gebruiken om pagina mee om te slaan
 - Zorgvuldig terugleggen in omslag, zodanig dat de tabjes niet in de verdrinking komen
- Randen/hoekjes
 - Niet gebruiken om pagina mee om te slaan
 - Bij voorkeur hanteren op een punt die verstevigd is met Japans papier

Los(bladig) materiaal:

- Zorg bij het terugleggen dat losse bladen recht op elkaar liggen en er geen bladen uitsteken
- Plaats de stukken terug in de volgorde waarin ze zijn aangetroffen
- Let op: Er zijn losse invoegingen/fragmenten, houd de map/het object horizontaal, zodat losse papieren/objecten er niet tussenuit kunnen vallen

- Losgehaalde bindingen gebonden werken: Van dit object is de binding losgehaald, de inhoud zit los in een omslag.

Nietjes

Zie 'Hechtmaterialen'

Omslagen

Archieven worden over het algemeen aangeleverd in omslagen. Deze worden meestal niet opgenomen en worden tijdens de opname verwijderd

- Stukken zorgvuldig terugleggen in omslag, zodanig dat er geen bladen uitsteken

Perkament

- Gevouwen perkament met kwetsbare vouwen of kruisvouw: voorzichtig uitvouwen
- Gevouwen perkament met kwetsbare vouwen of kruisvouw met 2 personen uitvouwen

Scheuren

- Let op, scheurtjes aanwezig: voorzichtig hanteren,
- vooral bij gebonden werken die bij het omslaan van de bladzijdes verder inscheuren (zie ook brittle)

Sluitlint

Zie 'Keperband'

Steunvellen/-karton

De steunvellen dienen ter ondersteuning van bijvoorbeeld uitstekende bladen. Deze worden niet opgenomen.

- Leg tijdens het digitaliseren van de desbetreffende pagina het steunvel opzij. Steek het vel na de opname weer zorgvuldig terug op dezelfde plek en op dezelfde manier waarop het is aangeleverd.

Strooizand

- Let op: (mogelijk) strooizand aanwezig
- Aangetroffen strooizand niet verwijderen (in verband met historische waarde)
- In het geval van het gebruik van een losse glasplaat deze niet schuiven

Uitvouwers:

- Het blad is kwetsbaar in de vouwen en/of de kruisvouw. Vouw het blad voorzichtig open
- Het blad is gescheurd in één van de vouwen of de kruisvouw. Vouw het blad voorzichtig open
- Let op! Sommige uitvouwers zijn naar achteren gevouwen
- Laat uitklapplaten steunen op een karton
- Zorg voor voldoende ruimte om uit te vouwen
- Ingeplakte (kranten) knipsel waarbij niet altijd goed zichtbaar is of ze gevouwen zijn: controleer of ze uitgevouwen moeten worden (kan ook naar achteren gevouwen zijn)

Verkleving:

Soms zijn zaken om wat voor reden dan ook met elkaar verkleefd geraakt (b.v. oude tape, waterschade, enz.) en wordt besloten deze verkleving niet los te maken

- Aanwezige verkleving niet lostrekken, zo opnemen

Mechanische verkleving: Door scheurtjes en andere beschadigingen door raadpleegschade aan randen en inktvraat/insectenvraat/schimmelschade e.d. aan randen en in het midden van pagina's kunnen pagina's in elkaar haken en scheuren wanneer dit losgetrokken wordt:

- Bladen voorzichtig van elkaar halen. Wanneer het echt vast zit apart leggen en melden aan de instelling

Vervilting

Papier kan onder invloed van vocht zodanig degraderen dat het aanvoelt als vilt. In vergevorderd stadium is het aangetaste papier zeer zwak en laat makkelijk los.

- Leg het object voorzichtig op het bijgeleverde stevige ondersteuningsvel om het object op het opnamevlak te leggen.
- Ondersteun de bladzijde met de vlakke hele hand tijdens het omslaan
- Zoek een minder kwetsbare plek om de bladzijde los te maken van de volgende (dus niet aan de hoeken)

Vouwen

Soms wordt besloten vouwen niet uit te vouwen, zeker als er geen tekstverlies is.

- bevat vouwen : niet uitvouwen

Zegels:

- Bevat breekbare zegels. De glasplaat mag niet in direct contact komen met de zegels in verband met risico op breuk. Maak gebruik van afstandhouders.
- Bevat zegels die aan een strookje/touwtje hangen. Voorkom tijdens het verplaatsen van het object dat het zegel ergens tegenaan slaat